বিষয়বস্তুৰ তালিকা

মুদ্রাৰ ধাৰণা আৰু ক্রমবিকাশ (CONCEPT AND EVOLUTION OF MONEY) 1

বিনিময় প্রথা (BARTER SYSTEM) 1
মুদ্রা কি? 2
মুদ্রাই সম্পাদন কৰা প্রধান কার্যসমূহ.....2
আদেশী মুদ্রা (FIAT MONEY) 2
ক্রিপ্টোকাৰেন্সী 5
কেন্দ্রীয় বেংকৰ ডিজিটেল মুদ্রা (CBDC) 9

মুদ্রাৰ ধাৰণা আৰু ক্রমবিকাশ (Concept and Evolution of Money)

বিনিময় প্রথা (Barter System)

- বিনিময় প্রথা হৈছে এনে এক ব্যৱস্থা যত মুদ্রাৰ ব্যৱহাৰ নকৰাকৈ সামগ্রীৰ বিপৰীতে সামগ্রী প্রত্যক্ষ বিনিময় কৰা হয়।
- **বিনিময় প্রথাৰ সমস্যাসমূহঃ**

১) বিনিময় প্রথা অভাৱৰ দ্বৈত সংগতিৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে। অভাৱৰ সংগতি নাথাকিলে বিনিময় প্রথা ভাঙি পৰে। উদাহৰণস্বৰূপে , ধৰা হ' ল 'ক' আৰু 'খ' য়ে পৰস্পৰৰ মাজত বিনিময় কৰিব বিচাৰে , তেন্তে ' 'খ' ই বিচৰা বস্তুটো 'ক' ৰ ওচৰত থাকিবই লাগিব আৰু একে সময়তে 'ক' ই বিচৰা বস্তুটোও 'খ' ৰ ওচৰত থাকিব লাগিব। যদি 'ক' আৰু 'খ' ই এই চর্ত পূৰণ কৰিব পাৰিব লাগিব অর্থাৎ দুয়োৰে অভাৱৰ সংগতি থাকিলেহে বিনিময় সম্ভৱ হ' ব।

২) পছনশীল পণ্য (perishable goods)ৰ বিনিময়ত অসুবিধা হয়→ যাৰ ফলত মূল্য হেৰাই যোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে।

৩) বিনিময়যোগ্য সামগ্রীৰ অবিভাজ্যতা (Non-Fungibility)→ কোনো ধৰণৰ পাৰস্পৰিক প্রতিস্থাপন (Mutual substitution) সম্ভৱ নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে – হাতী এটাৰ দৰে ডাঙৰ বস্তু এটা আপেলৰ দৰে সৰু বস্তু এটাৰ সৈতে বিনিময় কৰিবলৈ বিচাৰিলে যথেষ্ট অসুবিধাৰ সৃষ্টি হ' ব কাৰণ হাতীটোক সৰু সৰু অংশত বিভাজিত কৰি বিনিময় কার্য সম্পাদন কৰাটো সম্ভৱ নহয়।

- **বিভাজ্যতা (Fungible) বস্তুৰ উদাহৰণঃ** ১,০০০ টকা মুদ্রাৰ নোট = ২ x ৫০ টকা। ৫০০ টকা; ২ কেজি সোণৰ বাৰ = ২ x ১ কেজি সোণৰ বাৰ)।
- **অবিভাজ্যতা (Non-Fungible) বস্তুৰ উদাহৰণঃ** হীৰা, কোম্পানীসমূহৰ অংশপত্র (Share) আৰু ঋণপত্র (Debenture)।

৪) বিশেষায়ন (specialization) বা শ্রম বিভাজন (division of Labour) সম্ভৱ নহয়।

৫) উচ্চ সন্ধান আৰু লেনদেনৰ খৰচ।

- **জোনবিল মেলা** হৈছে অসমৰ মৰিগাঁও জিলাত মাঘ বিহুৰ সপ্তাহৰ শেষৰ ফালে অনুষ্ঠিত হোৱা তিনিদিনীয়া বার্ষিক খিলঞ্জীয়া তিৰা সম্প্রদায়ৰ মেলা। ভাৰতৰ একমাত্র মেলা য' ত বর্তমান বিনিময় প্রথা এতিয়াও জীয়াই আছে।

মুদ্রা কি?

- লেনদেন (পণ্য, সেৱাৰ বাবে বা ঋণ পৰিশোধ কৰিবলৈ) ৰ মাধ্যম হিচাপে সার্বজনীনভাৱে গ্রহণ কৰা যিকোনো বস্তু হৈছে মুদ্রা।
- সকলো সম্পত্তিৰ ভিতৰত মুদ্রা আটাইতকৈ নগদ সম্পত্তি (liquid asset) কাৰণ ই সহজে ৰূপান্তৰযোগ্য (convertible)(সোণ বা ৰূপৰ দৰেই) → ব্যাপকভাৱে গ্রহণযোগ্যতা → ব্যৱসায়-বাণিজ্যত ব্যৱহাৰ কৰাটো সহজ।

মুদ্রাই সম্পাদন কৰা প্রধান কার্যসমূহ

প্রাথমিক কার্য্যসমূহ (Primary Functions)	গৌণ কার্য্যসমূহ (Secondary Functions - STD)	আশংকাযুক্ত কার্য্যসমূহ (Contingent Functions)
১) **মূল্যৰ মাপকাঠী (Measure of Value)**ঃ গ্রাম=ভাৰ, লিটাৰ=তৰল পদার্থ, মুদ্রা=মূল্য ২) **বিনিময়ৰ মাধ্যম (Medium of Exchange)**ঃ মুদ্রাক 'মধ্যম ' হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰি সামগ্রী আৰু সেৱা ক্রয় আৰু বিক্রী কৰা হয়।	১) **মূল্যৰ ভাণ্ডাৰ (Store of Value)** **২) মূল্যৰ স্থানান্তৰ (Transfer of Value)**ঃ কাশ্মীৰত থকা জোৱানে মুদ্রা ব্যৱহাৰ কৰি অসমৰ অভিভাৱকলৈ মূল্য হস্তান্তৰ কৰিব পাৰে। **৩) স্থগিত দেনা – পাওনাৰ মানদণ্ড (Deferred Payments)** ঃ ঋণ গ্রহণ, ঋণ প্রদান আদি সকলো স্থগিত লেন-দেনৰ মাধ্যম হিচাপে কার্য কৰে।	১) ঋণ ব্যৱস্থা, वित्तीय বজাৰ (অংশপত্র, ঋণপত্র) আদিৰ ভিত্তি। {Basis of credit system, financial markets (share, bond) etc.} ২) উৎপাদনৰ নিয়োগকাৰী কাৰক অর্থাৎ ভূমি, শ্রম, মূলধন। (Employing factor of production i.e. Land, Labour, Capital) ৩) কৰ যোগেদি ৰাষ্ট্রীয় আয়ৰ সৃষ্টি আৰু পুনৰ বিতৰণ। (Creation & Redistribution of National Income via taxation)

আদেশী মুদ্রা (Fiat money)

- সোণ আৰু ৰূপৰ মুদ্রা পৰিবহণত বিপদ আৰু অসুবিধাৰ বাবে কাগজী মুদ্রাৰ বিকাশ ঘটে।
- যি মুদ্রা চৰকাৰে বিধিগত ভাৱে গ্রহণযোগ্য বুলি ঘোষণা কৰে আৰু যাৰ কোনো ধাতুমূল্য নাই আৰু যাৰ সমর্থনত কোনোধৰণৰ বাস্তব সম্পত্তি, যেনে সোণ বা ৰূপ আদি নাই, তাকে আদেশী মুদ্রা বুলি কোৱা হয়।
- যেতিয়া কেন্দ্রীয় বেংকে "to pay bearer the sum of this many rupees" বুলি প্রতিশ্রুতি দিয়ে, তেতিয়া মুদ্রা "শূন্য সুতৰ সৈতে বেনামী বাহক পত্র (anonymous bearer bond with zero interest)" হৈ পৰে।
- আদেশী মুদ্রাই একে সময়তে দুটা চর্ত পূৰণ কৰিব লাগে -
  ১) ই ভৌতিক মুদ্রা বা ডিজিটেল ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ ৰূপত হ'ব লাগিব আৰু মূল্যক জুখিব পাৰিব লাগিব।
  ২) ইয়াক কোনো ৰজা, চৰকাৰ বা কেন্দ্রীয় বেংকে জাৰি কৰিব লাগিব।
- ভাৰতত দুটা সত্তাই আদেশী মুদ্রা জাৰি কৰে -

১) মুদ্রা আইন ২০১১ (Coinage Act 2011)ৰ কৰ্তৃত্বৰ অধীনত চৰকাৰে ১০০০ টকা পৰ্যন্ত সকলো ধৰণৰ মুদ্রা (coins) জাৰি কৰে। ১ টকা নোটও চৰকাৰে জাৰি কৰে যত বিত্ত সচিবৰ স্বাক্ষৰ থাকে আৰু "I promise to pay bearer..." বুলি লিখা নাই।
২) আৰ বি আই আইন, ১৯৩৪ (RBI Act, 1934) চনত আৰ বি আই (RBI)ক ১ টকা নোটৰ বাহিৰে বাকী সকলোধৰণৰ নোট জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা প্রদান কৰা হৈছে আৰু আৰ বি আইৰ কেন্দ্রীয় ব' ৰ্ডক ভাৰতৰ যিকোনো নোট প্রচলনৰ পৰা প্রত্যাহাৰ কৰিবলৈ পৰামর্শ দিয়াৰ ক্ষমতা প্রদান কৰা হৈছে। ইয়াক '**বিমুদ্রাকৰণ** (Demonetization)" বুলি কোৱা হয় আৰু স্বাধীনতাৰ পিছত ভাৰতত তিনিবাৰকৈ কৰা হৈছিল।

- **মনত ৰাখিবঃ** অংশপত্র (Share), ঋণপত্র (Debenture), ৰাজহুৱা ঋণপত্র (G-Sec), ট্রেজাৰী বিল (T-bill), ধনাদেশ পত্র (Cheque), বিটকইন (Bitcoin) আদেশী মুদ্রা নহয়।

সম্পর্কীয় বিষয় – বিহিত মুদ্রা (Legal Tender Money)

- মুদ্রাক 'বিহিত মুদ্রা' বুলি গণ্য কৰিবলৈ হ' লে একেলগে দুটা চর্ত পূৰণ কৰিব লাগিব -
১) ই আদেশী মুদ্রা হব লাগিব আৰু...
২) দেশজুৰি হোৱা সকলো ঋণ আৰু লেনদেনৰ বাবে ই আইনগতভাৱে গ্রহণযোগ্য হ' ব লাগিব।

- **প্রকাৰ -**

সসীম বিহিত মুদ্রা (Limited Legal Tender Money)	অসীম বিহিত মুদ্রা (Unlimited Legal tender money)
এটা সীমাৰ বাহিৰত ধন পৰিশোধ কৰিব খুজিলে নাকচ কৰিব পাৰি।	তেনে কোনো নিয়ম নাই।
২০১১ চনৰ মুদ্রা আইন অনুসৰি, • ১ টকা → ১০০০ টকালৈকে • ৫০ পইচা x ২০ মুদ্রা → ১০ টকালৈকে পৰিশোধ কৰিব পাৰিব। ২০১১ চনত ৫০ পইচাৰ তলৰ মূল্যৰ মুদ্রাসমূহ প্রচলন বন্ধ কৰা হৈছিল।	আৰ বি আই আইন, ১৯৩৪ ৰ ধাৰা ২৬ অনুসৰি → ভাৰতত প্রতিখন বেংক নোট বিহিত মুদ্রা। এই মুদ্রাসমূহ ভাৰতত ঋণৰ পৰিমাণ পৰিশোধৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব, ঋণদাতাই গ্রহণ কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰিব।

- সংগ্রহালয়ত ১০০০ টকাৰ বিমুদ্রাকৃত নোট আদেশী মুদ্রা, কিয়নো ই আৰ বি আইয়ে জাৰি কৰিছিল যদিও ১০০০ টকাৰ লেনদেন নিষিদ্ধ কৰাৰ বাবে এতিয়া ই বিহিত মুদ্রা নহয়।
- স্মৃতিচাৰণ মুদ্রাসমূহ (Commemorative coins) আদেশী মুদ্রা কিন্তু আনুষ্ঠানিকভাৱে জাৰি নকৰালৈকে বিহিত মুদ্রা নহয়।

বিৱৰণ	ক) ই ভৌতিক বা ডিজিটেল মুদ্রাৰ ৰূপত আছে আৰু মূল্যক জুখিব পাৰে?	খ) কেন্দ্রীয় বেংক / চৰকাৰ / ৰজা / ৰাণীয়ে জাৰি কৰে নেকি?	গ) ফলাফল - আদেশী মুদ্রা নেকি? [হয় যদি দুয়োটা কোষ (ক)+(খ) পূৰণ কৰিছে]	ঘ) বৰ্তমান সময়ত ভাৰতত মুদ্রা আইন বা আৰ বি আই আইন অনুসৰি লেনদেনৰ বাবে ই আইনগতভাৱে বৈধ নেকি ?	ঙ) ভাৰতত বিহিত মুদ্রা নেকি (হয়, যদি গ+ঘ পূৰণ কৰিছে)
₹ ভাৰতীয় টকাঃ মুদ্রা আৰু নোট, চিবিডিচি (CBDC)	✅	✅	✅	✅	✅
বিমুদ্রাকৃত ₹৫০০,₹১০০০	✅	✅	✅	✋	✋
ডলাৰ$, ইউয়ান, য়েন, ইউৰো আদি।	✅	✅	✅	✋	✋
ৰাজহুৱা ঋণপত্র (G-Sec), ট্রেজাৰী বিল (T-bill)	✋	✅	✋	✋	✋
অংশপত্র (Share), ঋণপত্র (Debenture), ডিমান্ড ডিপোজিট, চেক	✋	✋	✋	✋	✋
মার্শেল দ্বীপঃ এছ অ' ভি (SOV) ভেনিজুৱেলাঃ পেট্র' মুদ্রা (Petro coin)	✅	✅	✅	✋	✋
বিটকইন (Bitcoins)	✅	✋	✋	✋	✋

** বিটকইন কোনো আদেশী মুদ্রা নহয়, তথাপিও ই এল-ছালভাডৰ দেশত বিহিত মুদ্রা । ই এটা ব্যতিক্রম হয়।

পূর্বৰ বছৰৰ প্রশ্ন

(প্রশ্নটো অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰা নাই, কাৰণ এ পি এছ চিৰ প্রাৰম্ভিক পৰীক্ষাত আজিলৈকে ইংৰাজী ভাষাত প্রশ্নকাকত আহি আছে।)

Q1. Which one of the following correctly describes the meaning of legal tender money?

(a) The money which is tendered in courts of law to defray the fee of legal cases

(b) The money which a creditor is under compulsion to accept in settlement of his claims

(c) The bank money in the form of cheques, drafts, bills of exchange, etc.

(d) The metallic money in circulation in a country.

[UPSC CSE 2018]

উত্তৰঃ B

ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী

পাতনি

- ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী হৈছে এটা ডিজিটেল বা ভাৰ্চুৱেল মুদ্ৰা যিয়ে সুৰক্ষাৰ বাবে ব্লকচেইন প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ ব্যৱহাৰ কৰে। যেনে, বিটকইন, ইথিৰিয়াম, আৰু লাইটকইন ইত্যাদি।
- ই এক বিকেন্দ্ৰীকৃত মুদ্ৰা, অৰ্থাৎ ইয়াক কোনো চৰকাৰ বা প্ৰতিষ্ঠানৰ নিয়ন্ত্ৰণত নাথাকে।

বৈশিষ্ট্যসমূহ

- ইয়াৰ কোনো আভ্যন্তৰীণ মূল্য নাই কাৰণ ই সোণৰ দৰে আন সামগ্ৰীৰ বাবে পৰিশোধনীয় (redeemable) নহয়।
- ইয়াৰ কোনো ভৌতিক ৰূপ নাই আৰু কেৱল নেটৱৰ্কতহে থাকে।
- ইয়াৰ যোগান কেন্দ্ৰীয় বেংকৰ দ্বাৰা নহয়, প্ৰট'কলৰ দ্বাৰা নিৰ্ধাৰিত হয় আৰু নেটৱৰ্ক সম্পূৰ্ণৰূপে বিকেন্দ্ৰীকৃত হয়।

ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সীয়ে কেনেকৈ কাম কৰে?

- ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সীৰ সৈতে লেনদেন ৰাজহুৱা ডিজিটেল লেজাৰ (public digital ledger)ত ৰেকৰ্ড কৰা হয়।
    - এই লেজাৰটো বিশ্বজুৰি কম্পিউটাৰৰ এটা নেটৱৰ্কৰ দ্বাৰা ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰা হয়, আৰু প্ৰতিটো নতুন লেনদেন এই কম্পিউটাৰসমূহৰ দ্বাৰা পৰীক্ষা কৰা হয় আৰু ব্লকচেইনত যোগ কৰা হয়।
    - এই বিকেন্দ্ৰীকৰণ (decentralization) আৰু ক্ৰিপ্টোগ্ৰাফী (cryptography) ৰ ব্যৱহাৰে কাৰোবাৰ বাবে মুদ্ৰা বা ব্লকচেইনত ৰেকৰ্ড কৰা লেনদেনত হেতালি খেলাটো কঠিন হৈ পৰে।
- ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ব্যক্তি বা ব্যৱসায়ীয়ে প্ৰথমে ডিজিটেল ৱালেট (digital wallet) লাভ কৰিব লাগিব, যিটো হৈছে ব্যৱহাৰকাৰীৰ ৰাজহুৱা আৰু ব্যক্তিগত কি' (public and private keys) সমূহ সংৰক্ষণ কৰা এটা চফটৱেৰ প্ৰগ্ৰেম। এই কি'সমূহ ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী প্ৰেৰণ আৰু গ্ৰহণ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়, আৰু ইয়াক ব্লকচেইনত লেনদেন পৰীক্ষা কৰিবলৈও ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- ব্যৱহাৰকাৰীসকলে "মাইনিং (mining) " নামৰ প্ৰক্ৰিয়া এটাৰ জৰিয়তে ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী লাভ কৰিব পাৰে য'ত কম্পিউটাৰৰ শক্তি ব্যৱহাৰ কৰি জটিল গাণিতিক সমীকৰণ সমাধান কৰা হয়, যিয়ে ব্লকচেইনত লেনদেন বৈধ আৰু ৰেকৰ্ড কৰে, ইয়াৰ বিনিময়ত নিৰ্দিষ্ট পৰিমাণৰ ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী লাভ কৰে।

ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী আৰু পৰম্পৰাগত মুদ্ৰাৰ মাজৰ পাৰ্থক্য

পাৰ্থক্যৰ ভিত্তি	ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী	পৰম্পৰাগত মুদ্ৰা
নিয়ন্ত্ৰণ	বিকেন্দ্ৰীকৃত ডিজিটেল মুদ্ৰা	কেন্দ্ৰীয় বেংক বা চৰকাৰী কৰ্তৃপক্ষৰ দ্বাৰা জাৰি কৰা আৰু নিয়ন্ত্ৰিত।
ৰূপ	কেৱল ডিজিটেল ৰূপতহে থাকে আৰু সাধাৰণতে ডিজিটেল ৱালেটত সংৰক্ষণ কৰা হয়।	পৰম্পৰাগত মুদ্ৰাসমূহ ভৌতিক ৰূপত থাকে।

বিনিময় প্ৰক্ৰিয়া	বিনিময় ব্লকচেইন প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ দ্বাৰা এটা অপৰিৱৰ্তনীয় লেজাৰ ব্যৱস্থা (immutable ledger system)ৰ দ্বাৰা কৰা হয়।	পৰিৱৰ্তনশীল লেজাৰ (mutable ledgers)ৰ সৈতে ভৌতিক বা ইলেক্ট্ৰনিক মাধ্যমৰ সহায়ত স্থানান্তৰ সম্পন্ন হয়।
গোপনীয়তা আৰু বেনামীতা	লেনদেনে এটা নিৰ্দিষ্ট স্তৰৰ গোপনীয়তা আৰু বেনামীতা প্ৰদান কৰে, কাৰণ ব্যৱহাৰকাৰীসকলক ব্যক্তিগত তথ্যৰ পৰিৱৰ্তে ক্ৰিপ্টোগ্ৰাফিক কি'ৰ জৰিয়তে চিনাক্ত কৰা হয়।	লেনদেনসমূহ প্ৰায়ে অনুসন্ধানযোগ্য আৰু বিত্তীয় প্ৰতিষ্ঠান আৰু চৰকাৰী কৰ্তৃপক্ষই নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰে, যাৰ ফলত জবাবদিহিতা আৰু নিয়মসমূহ মানি চলাটো নিশ্চিত ।
স্থিৰতা	উচ্চ অস্থিৰতা, কম সময়ৰ ভিতৰতে মূল্যত যথেষ্ট উঠা-নমা হয়। বজাৰৰ জল্পনা-কল্পনা, বিনিয়োগকাৰীৰ আৱেগ আৰু নিয়ন্ত্ৰণৰ বিকাশকে ধৰি বিভিন্ন কাৰকৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হ' ব পাৰে।	মূল্যৰ ক্ষেত্ৰত তুলনামূলকভাৱে সুস্থিৰ আৰু সামষ্টিক অৰ্থনৈতিক কাৰক যেনে মুদ্ৰাস্ফীতি, সুতৰ হাৰ আৰু চৰকাৰী নীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি মূল্যত উঠা-নমা হয়।

তাৎপৰ্য্য আৰু প্ৰত্যাহ্বানসমূহ

তাৎপৰ্য্যসমূহ	প্ৰত্যাহ্বানসমূহ
১) বৃহৎ কেন্দ্ৰীভূত মধ্যস্থতাকাৰীৰ প্ৰয়োজন নাইঃ বিশ্বাস বলবৎ কৰিবলৈ আৰু লেনদেনৰ তদাৰক কৰিবলৈ, ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সীয়ে কোনো মধ্যস্থতাকাৰী অবিহনে কাম কৰে। **২) বিফলতাৰ একক বিন্দুসমূহ নিৰ্মূল কৰেঃ** বৃহৎ প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ বিফলতাৰ ফলত উদ্ভৱ হোৱা ২০০৮ চনৰ বিশ্ব বিত্তীয় সংকটৰ দৰে পৰিস্থিতি প্ৰতিৰোধ কৰে। **৩) সহজতে পুঁজি স্থানান্তৰঃ** কোনোধৰণৰ তৃতীয় পক্ষৰ প্ৰয়োজনীয়তা অবিহণে ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সীয়ে বিভিন্ন পক্ষৰ মাজত সহজ ধন স্থানান্তৰৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়ে । **৪) দ্ৰুত লেনদেনঃ** তৃতীয় পক্ষৰ মধ্যস্থতাকাৰীৰ অনুপস্থিতিৰ বাবে ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সীৰ সৈতে লেনদেনকাৰী পক্ষৰ মাজত স্থানান্তৰ দ্ৰুত হয়। **৫) লাভৰ সম্ভাৱনাঃ** ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী বিনিয়োগৰ বজাৰ মূল্য যথেষ্ট বৃদ্ধি পাইছে আৰু লাভৰ সুযোগ প্ৰদান কৰিছে।	**১) অস্থিৰতাঃ** ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সীৰ মূল্য অতি অস্থিৰ, যাৰ ফলত ব্যৱসায়ীসকলে ইয়াক পেমেণ্টৰ প্ৰকাৰ হিচাপে গ্ৰহণ কৰাত অসুবিধাৰ সন্মুখীন হয়। **২) নিয়ন্ত্ৰণঃ** ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সীক কেন্দ্ৰ কৰি স্পষ্ট নিয়ন্ত্ৰণৰ অভাৱ, যাৰ বাবে ব্যৱসায় আৰু ব্যক্তিসকলে ইয়াক আইনগতভাৱে কেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে সেই বিষয়ে জনাটো কঠিন হৈ পৰে। **৩) গ্ৰহণঃ** ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সীৰ জনপ্ৰিয়তা বৃদ্ধি পোৱাৰ পিছতো এতিয়াও গ্ৰহণৰ হাৰ কম, যাৰ বাবে ব্যক্তিসকলে ইয়াক দৈনন্দিন জীৱনত পেমেণ্টৰ প্ৰকাৰ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা নাই। ৪) **শক্তিৰ খৰচঃ** মাইনিং নামেৰে জনাজাত ক্ৰিপ্টোকাৰেন্সী নেটৱৰ্কত লেনদেন পৰীক্ষা কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াটো শক্তি-নিবিড়, আৰু ই জলবায়ু পৰিৱৰ্তনত অৰিহণা যোগায়। ৫) **অন্যান্যঃ** সন্ত্ৰাসবাদী বিত্তীয় সাহায্য, বিনিয়োগকাৰীৰ সম্পত্তিৰ ক্ষতি ইত্যাদি।

৬) খৰচ-বহনক্ষম বিকল্পঃ ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ জৰিয়তে ধন হস্তান্তৰ কৰিলে নূন্যতম প্ৰক্রিয়াকৰণ মাচুল লাগে।	

ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ আইনী স্থিতি

- **ভাৰততঃ**
  - ভাৰতত ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ আইনী স্থিতি বৰ্তমান এক পৰিৱৰ্তনশীল অৱস্থাত আছে।
  - আৰ বি আইয়ে ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ ব্যৱহাৰৰ বিৰুদ্ধে কেইবাটাও সতৰ্কবাণী জাৰি কৰি কয় যে ই বিনিয়োগকাৰীৰ বাবে বিপদৰ সৃষ্টি কৰে আৰু ই বিহিত মুদ্রা নহয়।
  - অৱশ্যে ২০১৮ চনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে আৰ বি আইৰ এখন চাৰ্কুলাৰ বাতিল কৰিছিল, য' ত বিত্তীয় প্ৰতিষ্ঠানসমূহক ডিজিটেল বা ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ লেনদেন কৰাত নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰা হৈছে।
  - ২০২২ চনত ভাৰত চৰকাৰে কেন্দ্রীয় বাজেট ২০২২-২৩ত উল্লেখ কৰিছিল যে- যিকোনো ক্রিপ্টোকাৰেন্সী সম্পত্তিৰ হস্তান্তৰ হ' লে ৩০% কৰ কৰ্তন কৰা হ' ব। ব্লকচেইন প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ সম্ভাব্য ব্যৱহাৰ আৰু কেন্দ্রীয় বেংকৰ ডিজিটেল মুদ্রা (চিবিডিচি) জাৰি কৰাৰ সম্ভাৱনাৰ বিষয়েও অন্বেষণ কৰিবলৈ চৰকাৰে এটা পেনেল গঠন কৰিছে।
- **বিশ্বৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত**ঃ
  - বৰ্তমান এল ছালভাডৰ আৰু চেণ্ট্রেল আফ্রিকান ৰিপাব্লিক (CAR) বিশ্বৰ একমাত্ৰ দুখন দেশ য' ত বিটকইন বিহিত মুদ্রা হিচাপে কাম কৰে।
  - কিছুমান দেশ যেনে জাপান আৰু দক্ষিণ কোৰিয়াই ক্রিপ্টোকাৰেন্সী বিনিময়ৰ বাবে নিয়ম জাৰি কৰিছে।
  - জার্মানী আৰু চুইজাৰলেণ্ডৰ দৰে ৰাষ্ট্রই বিটকইনক "আইনগতভাৱে ধন পৰিশোধৰ মাধ্যম" হিচাপে স্বীকৃতি দিছে।
  - আন দেশ যেনে চীন আৰু ৰাছিয়াই অধিক সতৰ্ক পন্থা গ্রহণ কৰিছে আৰু ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ ব্যৱহাৰৰ ওপৰত নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰিছে।
  - ৰাষ্ট্রসংঘৰ আন্তঃৰাষ্ট্রীয় শিশু জৰুৰীকালীন পুঁজিয়ে (ইউনিচেফে) ক্রিপ্টোকাৰেন্সীত অনুদান গ্রহণ কৰিবলৈ এটা ক্রিপ্টোকাৰেন্সী পুঁজি গঠন কৰে। ইউনিচেফে ক্রিপ্টোকাৰেন্সী গ্রহণ কৰা ৰাষ্ট্রসংঘৰ প্রথমটো সংস্থা হিচাপে পৰিগণিত হৈছে।

আগবাঢ়ি যোৱাৰ পথসমূহ

১) **নিয়ন্ত্রণ ৰূপৰেখাঃ** ভাৰত চৰকাৰে ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ বাবে নিয়মাৱলীৰ কথা বিবেচনা কৰি আছে। স্পষ্ট, সুষম আৰু ব্যাপক নিয়মৰ বিকাশ আগুৱাই যোৱাৰ পথ নির্ধাৰণ কৰাত গুৰুত্বপূর্ণ হ' ব।

২) **কেন্দ্রীয় বেংকৰ ডিজিটেল মুদ্রা (চিবিডিচি)**ঃ কেন্দ্রীয় বেংকে জাৰি কৰিব পৰা ডিজিটেল মুদ্রাৰ সম্ভাৱনাৰ সন্ধান কৰি আৰবিআইয়ে চিবিডিচিৰ পাইলট প্রগ্রেম আৰম্ভ কৰিছে।

৩) **বিনিয়োগকাৰী আৰু গ্রাহকৰ সজাগতা**ঃ বজাৰত জ্ঞাত হৈ অংশগ্রহণ কৰিবৰ বাবে ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ সুবিধা আৰু বিপদসমূহৰ বিষয়ে ব্যাপক শিক্ষা আৰু সজাগতাৰ অতি প্রয়োজনীয় হ ' ব।

৪) **উদ্ভাৱনঃ** ব্লকচেইন সম্পর্কীয় উদ্ভাৱন আৰু গৱেষণাক উৎসাহিত কৰিলে ভাৰত বিশ্বত আগশাৰীৰ স্থান লাভ কৰিব পাৰে।

৫) **বিশ্বৰ একত্রীকৰণঃ** যিহেতু ক্রিপ্টোকাৰেন্সী সীমাহীন, গতিকে বিশ্বৰ ক্রিপ্টোকাৰেন্সী বজাৰৰ সৈতে একত্রিত হ’লে অর্থনৈতিক লাভ হ’ব পাৰে।

সামৰণি

- ২০২৩ চনৰ অর্থনৈতিক সমীক্ষা (Economic Survey)য়ে ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ কেন্দ্রীভূতকৰণৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছে, হেতালি খেলা আৰু বিদ্যুৎ খৰচ আৰু জালিয়াতিৰ দৰে বিভিন্ন প্রত্যাহ্বানৰ বিষয়ে উদ্বেগ প্রকাশ পাইছে। বিশ্বজুৰি বিভিন্ন আইনী বিধান আছে যদিও ফলপ্রসূ নিয়ন্ত্রণৰ বাবে অর্গেনাইজেচন ফৰ ইকনমিক ক’অপাৰেচন এণ্ড ডেভেলপমেণ্ট (অ’ইচিডি) আৰু জি-২০ৰ দৰে সংস্থাৰ নেতৃত্বত এক সমন্বিত আন্তঃৰাষ্ট্রীয় প্রচেষ্টাৰ প্রয়োজন। পৰম্পৰাগত বিত্তীয় বজাৰৰ দৰেই ক্রিপ্টোকাৰেন্সী বজাৰৰ স্থিতিশীলতা আৰু সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰিবলৈ কঠোৰ নিয়মসমূহ অতি গুৰুত্বপূর্ণ।

পূর্বৰ বছৰৰ প্রশ্ন

(প্রশ্নটো অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰা নাই, কাৰণ এ পি এছ চিৰ মুখ্য পৰীক্ষাত আজিলৈকে ইংৰাজী ভাষাত প্রশ্নকাকত আহি আছে।)

Q. What is Cryptocurrency? How does it affect global society? Has it been affecting Indian society also? (250 words)

[UPSC CSE, 2021]

আৰ্হি উত্তৰঃ

ক্রিপ্টোকাৰেন্সী [Definition based intro.]ঃ

- ‘পাতনি’ অংশত দিয়া বিষয়বস্তু ব্যৱহাৰ কৰি আন্তণি লিখক।

বিশ্বৰ সমাজত প্রভাৱ [SWOT Analysis]

ইতিবাচক প্রভাৱ [Strength & Opportunities of SWOT Analysis]

১) অপৰিৱর্তনীয় লেজাৰিং ব্যৱস্থা (immutable ledger system)ৰ বাবে বিত্তীয় প্রতিষ্ঠানত ‘সামাজিক আস্থা’ বৃদ্ধি পাই।

২) ব্লকচেইন প্রযুক্তিবিদ্যাৰ সৈতে সুৰক্ষিত লেনদেনৰ বাবে ডিজিটেল লেনদেনৰ ‘সামাজিক গ্রহণযোগ্যতা’ বৃদ্ধি পাই।

৩) বিনিয়োগকাৰীসকলৰ বাবে বিকল্প বিনিয়োগৰ সুযোগৰ বাবে ‘অর্থনৈতিক সবলীকৰণ’ বৃদ্ধি পাই।

৪) ‘ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্রীকৰণ’ → ৰাষ্ট্রৰ পৃষ্ঠপোষকতাত চোৰাংচোৱাগিৰি (state sponsored surveillance) সম্ভাৱনা কমি যায়।

নেতিবাচক প্রভাৱ [Weakness & Treats of SWOT Analysis]

১) অস্থিৰ প্রকৃতিৰ বাবে সমাজত আর্থিক সংকট বৃদ্ধি পাই।

২) ডিজিটেলভাৱে নিৰক্ষৰতাৰ বাবে আর্থিক বর্জন বৃদ্ধি পাই।

৩) নিয়ন্ত্রণমূলক তদাৰকী নথকাৰ সন্ত্রাসবাদী বিত্তীয় সাহায্য, ধন সৰবৰাহ, ড্রাগছ আৰু অস্ত্র সৰবৰাহ বৃদ্ধি পাই।

৪) "মাইনিং (mining) " প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে শক্তিৰ অসুৰক্ষিততা → সম্পদৰ নিষ্কাশন → জলবায়ু পৰিৱৰ্তন, গোলকীয় উষ্ণতা বৃদ্ধি।

ভাৰতীয় সমাজত প্ৰভাৱ [Stakeholders' approach]

ইতিবাচক প্ৰভাৱ

১) [শ্ৰমিক] ক্ৰিপ্টো উদ্যোগত বৰ্তমান ৫০,০০০ তকৈ অধিক লোকে কৰ্মৰত। ২০৩০ চনৰ ভিতৰত ৮ লাখলৈ বৃদ্ধি হোৱাৰ সম্ভৱনা।

২) [আৰ্থিক আৰু সামাজিকভাৱে প্ৰান্তীয় ব্যক্তি] আৰ্থিক অন্তৰ্ভুক্তি (Financial inclusion)→ সমন্বিত বিকাশ (Inclusive growth)।

৩) [মহিলা] মহিলা গ্ৰাহকক আকৰ্ষণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা ক্ৰিপ্টো ষ্টাৰ্টআপৰ ফলত মহিলাসকলৰ আৰ্থিক সবলীকৰণ হৈছে।

নেতিবাচক প্ৰভাৱ

১) [চৰকাৰ] নিয়ন্ত্ৰণমূলক দ্বিধাদ্বন্দ্ব (Regulatory Dilemma) → কৰ ফাঁকি, ক'লা ধন বৃদ্ধি ।

২) [আৰ বি আই] অৰ্থনৈতিক স্থিতিশীলতাৰ বিপদ।

সামৰণি [Balanced approach]

- 'সামৰণি' অংশত দিয়া একেখিনি বিষয়বস্তু ব্যৱহাৰ কৰক।

কেন্দ্ৰীয় বেংকৰ ডিজিটেল মুদ্ৰা (CBDC)

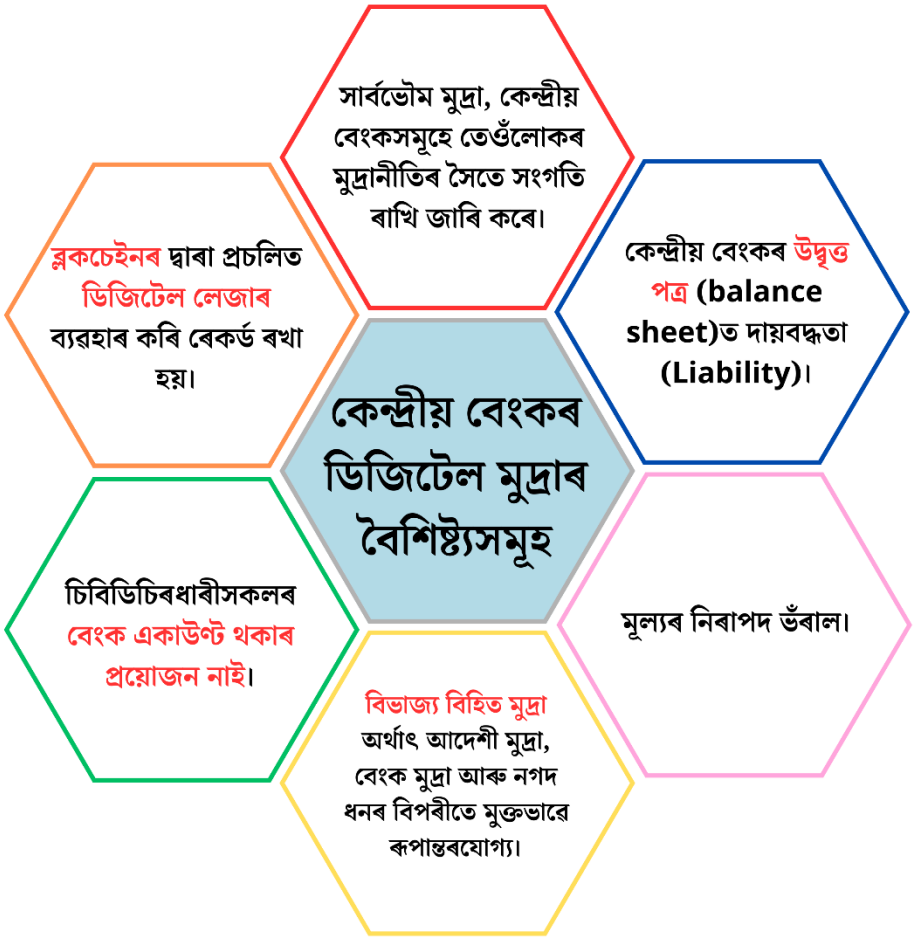
পাতনি

- কাগজ বা ভৌতিক ফৰ্মেটৰ পৰিৱৰ্তে কেন্দ্ৰীয় বেংকে ডিজিটেল ফৰ্মেটত জাৰি কৰা এটা আদেশী মুদ্ৰা।
- আৰ বি আইয়ে e₹-R ৰ নামেৰেও জনাজাত প্ৰথমটো CBDC পাইলট ভত্তিত মুকলি কৰিছে ।

কেন্দ্ৰীয় বেংকৰ ডিজিটেল মুদ্ৰাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ

(উত্তৰ লিখাৰ সময়ত ডায়েগ্ৰামত দিয়া ফৰ্মেট ব্যৱহাৰ কৰিব।)

SuchitraACS

CBDC কি নহয়?

- **চিবিডিচি বেংক/মোবাইলৰ মুদ্রা নহয়ঃ** চিবিডিচি বর্তমানৰ আন সকলো ডিজিটেল পেমেণ্ট ব্যৱস্থা যেনে ইউপিআই আৰু অন্যান্য পেমেণ্ট ৱালেট, কার্ড পেমেণ্ট আৰু ফাণ্ড ট্রেন্সফাৰৰ পৰা পৃথক।

বেংক/মোবাইলৰ মুদ্রা	চিবিডিচি
ই কেৱল এক প্রকাৰৰ পেমেণ্ট পদ্ধতি।	ই এক নতুন আদেশী মুদ্রা।
ই বাণিজ্যিক বেংক আৰু অন্যান্য বিত্তীয় প্রতিষ্ঠানৰ দায়বদ্ধতা।	ই কেন্দ্রীয় বেংকৰ প্রত্যক্ষ দায়বদ্ধতা।
মোবাইল ৱালেটত আপোনাৰ গ্রাহকক চিনি পাওক (KYC) বয়সৰ সীমাবদ্ধতা থাকে।	চিবিডিচিসমূহ ৰাষ্ট্রীয় পর্যায়ত সার্বজনীনভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাকৈ সৃষ্টি কৰা হৈছে।
মোবাইল মুদ্রাৰ বাবে পেমেণ্টসমূহ অনুমোদন আৰু বৈধতা প্রদান কৰিবলৈ মধ্যস্থতাকাৰী যেনে বেংক, বিত্তীয় প্রতিষ্ঠান, বা পেমেণ্ট সেৱা প্রদানকাৰী (পিএছপি)ৰ উপস্থিতিৰ প্রয়োজন।	ই আন্তঃবেংক নিষ্পত্তিৰ প্রয়োজনীয়তা নাহোৱাকৈ প্রেৰক আৰু গ্রাহকৰ মাজত পেমেণ্ট ব্যৱস্থা প্রদান কৰে।

চিবিডিচি আৰু ব্যক্তিগত ক্রিপ্টোকাৰেন্সী

চিবিডিচি এটা ডিজিটেল বা ভার্চুৱেল মুদ্রা যদিও ইয়াক দশকজুৰি বিকাশ হোৱা ব্যক্তিগত ক্রিপ্টোকাৰেন্সীৰ সৈতে তুলনাযোগ্য নহয়।

চিবিডিচিৰ সুবিধা আৰু প্রত্যাহ্বানসমূহ

সুবিধাসমূহ	প্রত্যাহ্বানসমূহ
১) **বিত্তীয় সমাবেশঃ** চিবিডিচি বেংকবিহীন জনসংখ্যাৰ বাবে এক সুৰক্ষিত আৰু সুলভ ডিজিটেল পেমেণ্ট সমাধান। সাধাৰণ মোবাইল ফোনযোগে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা চিবিডিচি বিত্তীয় সমাবেশক প্রসাৰিত কৰাত সহায় কৰে। ২) **উন্নত পেমেণ্ট ব্যৱস্থাঃ** চিবিডিচিয়ে বাস্তৱ সময়ৰ নিষ্পত্তি আৰু তৎক্ষণাত পুঁজি স্থানান্তৰ সক্ষম কৰি পেমেণ্ট ব্যৱস্থা উন্নত কৰিব পাৰে, যাৰ ফলত লেনদেন দ্রুত আৰু অধিক কার্যক্ষম হয়। ৩) **মুদ্রানীতি ৰূপায়ণঃ** চিবিডিচিৰ জৰিয়তে কেন্দ্রীয় বেংকে বিত্তীয় ব্যৱস্থাত স্থিতিশীলতা নিশ্চিত কৰি ধনৰ যোগান আৰু সুতৰ হাৰ নিয়ন্ত্রণ কৰি মুদ্রানীতি অধিক ফলপ্রসূভাৱে ৰূপায়ণ কৰিব পাৰে। ৪) **নিৰাপত্তাঃ** চিবিডিচিৰ লেনদেন সুৰক্ষিত আৰু অনুসন্ধানযোগ্য, যাৰ ফলত নকল মুদ্রা আৰু জালিয়াতিৰ আশংকা হ্রাস পায়। ৫) **চৰকাৰী সুবিধাঃ** চৰকাৰে চিবিডিচিৰ জৰিয়তে সুবিধা আৰু ৰাজসাহায্য দক্ষতাৰে প্রদান কৰিব পাৰে, পুঁজি পোনপটীয়াকৈ ইয়াৰ উদ্দেশ্যপ্রণোদিত গ্রাহকৰ ওচৰলৈ যোৱাত সহায় কৰিব পাৰে ।	১) **চাইবাৰ সুৰক্ষাঃ** চাইবাৰ আক্রমণ আৰু হেকিঙৰ প্রচেষ্টাৰ বিৰুদ্ধে চিবিডিচিৰ লেনদেন আৰু ৱালেটৰ সুৰক্ষা নিশ্চিত কৰাটো অতি গুৰুত্বপূর্ণ। ২) **ব্যৱহাৰকাৰী শিক্ষাঃ** অপব্যৱহাৰ আৰু প্রৱঞ্চনা ৰোধ কৰিবলৈ, বিশেষকৈ গ্রাম্য আৰু দুর্গম অঞ্চলৰ জনসাধাৰণক চিবিডিচিৰ ব্যৱহাৰ আৰু নিৰাপত্তাৰ বিষয়ে জ্ঞান দিয়াটো অতি প্রয়োজনীয়। ৩) **আন্তঃকার্য্যক্ষমতা** (Interoperability)ঃ চিবিডিচি আৰু বর্তমানৰ পেমেণ্ট ব্যৱস্থা, বেংক, আৰু বিত্তীয় প্রতিষ্ঠানৰ মাজত আন্তঃকার্য্যক্ষমতা নিশ্চিত কৰিবলৈ সযতনে পৰিকল্পনা কৰাৰ প্রয়োজন। ৪) **বিত্তীয় সমাবেশঃ** চিবিডিচিয়ে বিত্তীয় সমাবেশ প্রসাৰিত কৰিব পাৰে যদিও ডিজিটেল সাক্ষৰতা, আৰু দূৰৱর্তী অঞ্চলত মোবাইল নেটৱর্ক কভাৰেজৰ সমস্যাসমূহ সমাধান কৰাটো এটা প্রত্যাহ্বান। ৫) **পৰিৱর্তনৰ সময়ঃ** অর্থনীতিত আৰু মানুহৰ জীৱিকাত নূন্যতম বিঘিনি নিশ্চিত কৰাৰ লগতে ভৌতিক নগদ ধনৰ পৰা চিবিডিচিলৈ পৰিৱর্তন পৰিচালনা কৰাটো জটিল।

৬) **অর্থনৈতিক উন্নয়ণঃ** চিবিডিচিয়ে কার্যক্ষম আৰু সুলভ বিত্তীয় ব্যৱস্থা গঢ়ি তুলি, বিনিয়োগ আকর্ষণ কৰি, ব্যৱসায়ৰ বাবে উন্নতিৰ সুযোগ সৃষ্টি কৰি অর্থনৈতিক বৃদ্ধিত অৰিহণা যোগাব পাৰে।	

আগবাঢ়ি যোৱাৰ পথসমূহ

- **নিয়ন্ত্রণ ৰূপৰেখাঃ** চিবিডিচিত গতিশীল শিক্ষণ ডিজাইন (dynamic learning design) অন্তর্ভুক্ত কৰিবলৈ ইয়াক নমনীয় (flexible) কৰি ৰখা।
- **বিত্তীয় সাক্ষৰতাৰ সমান্তৰাল প্রচেষ্টাৰ সৈতে চাইবাৰ সুৰক্ষাৰ** উচ্চ মানদণ্ড নিশ্চিত কৰা।
- **গোপনীয়তা (privacy) নিশ্চিত কৰাঃ** চিবিডিচি ব্যৱস্থাত গোপনীয়তাক কেনেকৈ সন্মান কৰা হব আৰু তথ্যসমূহ সুৰক্ষিত (data protection) কৰা হয় সেই বিষয়ে বিবেচনা কৰাটো অতি প্রয়োজনীয় হ’ব।
- **বিআইএছ** (BIS) **নীতিসমূহ অনুসৰণ কৰাঃ** চিবিডিচি জাৰি কৰাৰ সময়ত কেন্দ্রীয় বেংকে **বেংক ফৰ ইণ্টাৰনেশ্যনেল ছেটেলমেণ্টে (বিআইএছ)** জাৰি কৰা মূল নীতিসমূহ মনত ৰাখি ডিজাইনৰ পছন্দসমূহ চূড়ান্ত কৰিব লাগিব।

  ১) **কোনো ক্ষতি নকৰা নীতিঃ** চিবিডিচিয়ে ৰাজহুৱা নীতিৰ লক্ষ্যত হস্তক্ষেপ কৰিব নালাগে বা বেংকসমূহক তেওঁলোকৰ মুদ্রা স্থিতিশীলতাৰ দায়িত্ব পালন কৰাত বাধা দিব নালাগে।

  ২) **সহাৱস্থানৰ নীতিঃ** চিবিডিচিক বর্তমানৰ ধনৰ ৰূপৰ সমান্তৰাল আৰু পৰিপূৰক হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।

  ৩) **উদ্ভাৱন আৰু দক্ষতাঃ** চিবিডিচিয়ে পেমেণ্ট ব্যৱস্থাৰ সামগ্রিক দক্ষতা আৰু সুলভতা বৃদ্ধিৰ বাবে উদ্ভাৱন আৰু প্রতিযোগিতাক প্রসাৰিত কৰিব লাগে।

সামৰণি

- ভাৰতত সফল চিবিডিচি ৰূপায়ণৰ বাবে বিশ্বজনীন অভিজ্ঞতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি সুৰক্ষা, ব্যৱহাৰকাৰী শিক্ষা, আৰু নিয়ন্ত্রণৰ স্পষ্টতাক অগ্রাধিকাৰ দিব লাগিব। চিবিডিচিয়ে অর্থনৈতিক বিকাশ আৰু বিত্তীয় সমাবেশ প্রসাৰিত কৰি ভাৰতত অর্থনীতি ৰূপান্তৰ ঘটোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে।

SuchitraACS